

Indhold

Forord 7

1. del

- Kap. 1 Stil uden megen stilistik 12
Kap. 2 Stilbegrebet gennem historien 38
Kap. 3 Stil og/eller diskurs? 48
Kap. 4 Bachtins nye stilopfattelse 71
Kap. 5 Stemme, tone og stil 83
Kap. 6 Stil og andre tilgange 93
Kap. 6a Reguleret skema af Stilstrengene 119

2. del

Eksempler på stilanalyse af

- Kap. 7 Meir Aron Goldschmidt: *Ravnen* 124
Kap. 8 Sophus Claussen: *Valfart* 141
Kap. 9 Karen Blixens stil 159
Kap. 10 Jens Smærup Sørensen: *Mærkedage* 184
Kap. 11 Christina Hesselholdt: *Selskabet gør op* 200

- Kap. 12 Stilkatalog 212

Efterord 282

Bibliografi 286

Navneregister 290

Sagregister 293

Mine arbejdsmottoer om litterær stil:

- stil er en tintning af sagen, som fx i brunt for gamle dage på film
- stil er en tonearts prægning af hele musikstykket
- stil er meloditråden fremad gennem alle ordene og deres medsyngen
- stil er for prosa, hvad metrum, rim eller linjebrud er for digtet
- stil er digtet midt i prosaen
- stil er den vigtigste del af det kunstneriske arbejde i prosa, men lykkes ikke altid
- stil taler det 'mere', som vil til orde i værket

Forord

Er der grund til at redde det gamle stilbegreb fra at blive kvalt i det nyere diskursbegreb i den litterære analyse? Det synes jeg, og derfor har jeg skrevet denne bog. Den har titlen 'Møder med mere', da den bæres af forestillingen om stilen som det 'mere', der vil til orde i værket ud over eller gennem sagen. Dens emne er *litterær prosastil*, da lyrikkens stil allerede er godt beskrevet andetsteds.

Jeg vil med bogen gerne give mit bidrag til at opretholde betragtningen af litterære tekster som kunst, dvs. også i deres lighed med andre kunstarter, og i dette forhold er stilbegrebet uundværligt. Men det er det desuden, når man skal redegøre for den mærkelige samstemthed mellem sprog og sag, det *mere*, som bliver tilbage efter endt læsning af et værk. For slet ikke at tale om ordet 'stil's mange betydninger og disses mulige sammenhænge med litterær stil. For hvad er stil egentlig? Det spørgsmål har jeg stillet mig selv mange gange, siden jeg i 2007 første gang konfronterede mig med sagen 'stil' som en udløber af min interesse for prosaanalyse. Spørgsmålet optager mig stadig, og jeg kan vel ikke sige, at jeg er nået frem til et endegyldigt svar, men dog til en form for indkredsning af det. En sådan indkredsningens resultater har jeg udmøntet i et forslag til en fremgangsmåde ved bestemmelsen af stil i litterære tekster. Jeg refererer og benytter flere stilforskere på min vej til dette forslag blandt andre især Melin og Lange, Horace Engdahl og Michail Bachtin.

Men 'stil' er også fænomenologisk interessant ved at være 'noget som træder frem', men som alligevel er yderst sparsomt omtalt i de teoretiske fænomenologiske kernetekster. Så en tredje interesse i sagen 'stil' har været den fænomenologiske i forlængelse af min analysebog *Intentionalitet – om litterær analyse på fænomenologisk grundlag* (2003). Forhåndskendskab til fænomenologien er dog ikke nødvendigt for tilegnelsen af bogen som

helhed, men måske nok ved henvisningerne til Eckhard Lobsiens bog *Schematisierte Ansichten* (2012) om litterær fænomenologi.

Der er altså tre kerneområder, der optager mig: 1) Hvad er stil og specifikt litterær prosastil til forskel fra diskurs? 2) Kan man skitsere en metode, der løser den litterære stilbestemmelse fra den noget stive klassiske stilistik? 3) Hvad har fænomenologi og stil med hinanden at gøre? Jeg har således villet lave *såvel* en vejledningsbog til at søge stilen i litterære prosaværker *som* en forsøgsvis teoretisk redegørelse for stilbegrebet. Ja, faktisk er der *tre* tråde i bogen, som jeg vender tilbage til om lidt i kapiteloversigten.

Kompositionen skulle imidlertid gerne lette tilegnelsen af i hvert fald de to af trådene. Bogen har to dele, en første del, der er teoretisk-metodisk, og en anden del, som er analyseeksempler. Kapitlerne er dog fortløbende nummererede hen over delene. Endelig har bogen et appendiks, et ”Stilkatalog” (kap. 12), hvor jeg giver citateksempler på forskellige stilarter, fortrinsvis ved hjælp af fiktionsprosa, ligesom bogen som hovedemne har prosastil i fiktion.

1. kapitel handler om stilbegrebet, det billede af stilen, jeg gør mig, og den metode som jeg, med lån hos svenskerne Melin og Lange, foreslår og praktiserer modelagtigt på Peter Seebergs tekst ”Den anatomiske tegning”.

2. kapitel gennemgår stilbegrebets historie generelt for at opfange dets mulige indbyggede konnotationer.

3. kapitel prøver at gennemføre den allerede nævnte redningsaktion af stilbegrebet over for det mere moderne udtryk ’diskurs’. De to fænomener stil og diskurs ligger uhyre tæt på hinanden men rummer også en forskel, som har med kunst at gøre.

4. kapitel forsøger at udvide den stilanalytiske metode med Michail Bachtins erkendelser om klangen i sproget som en vej til stilen.

5. kapitel fortsætter denne bestræbelse med hjælp hos Horace Engdahl ved at fokusere på to fænomener, som ofte nu til dags synes at erstatte ordet stil, nemlig ’stemme’ og ’tone’, men som i virkeligheden indgår i stilbestemmelsen.

6. kapitel drejer sig om den valgte fremgangsmådes forhold til tidligere litterært-stilistiske tilgange, især danske, og forlænger gennemgangen fra stilbegrebets historie i kapitel 2. Men i kapitlets anden halvdel forsøger jeg også at komme tættere på det mulige mellemværende mellem fænomenologi og stil. Som afslutning på kap. 6 placeres det lille appendiks 6a, som er de forandringer af det metodiske spørgeskema vedrørende stilstrengene, som kap. 4, 5, og 6 har medført.

Bogens anden del er eksempler på metodens anvendelse på litterær prosa. For at variere kapitlerne er spørge- og udkastmetoden ikke alle steder lige detaljeret gennemført i fremstillingen, men den har fungeret på 'kladde'-stadiet. Rækkefølgen er: Meir Goldschmidts *Ravnen* (1867) (kap. 7), Sophus Claussens *Valfart* (1896) (kap. 8), et bredere kapitel om Karen Blixens prosastil (kap. 9), Jens Smærups Sørensens *Mærkedage* (kap. 10) samt Christina Hesselholdts *Selskabet gør op* (kap. 11). Jeg har forsøgt en tidsmæssig spredning af de behandlede værker, men der er mærkbare huller mellem ca. 1940 og 2000, hvad der dog skyldes bogens allerede betragtelige omfang. Hovedanliggendet er ikke en litteraturhistorisk fuldstændighed, men at plædere for stilbegrebet og give forslag til en analytisk fremgangsmåde. Ofte vælger jeg eksemplet til nærmere analyse fra værkets begyndelse ud fra en forestilling om, at her ser man stilen i dens tilblivelse. Der er blot den hage ved dette besnærende synspunkt, at det indser man først ved 'anden' læsning af værket, så 'begyndelsen' er altså ikke en ren begyndelse.

Bogen er blevet til over de nævnte 7 år fra 2007 til og med 2014, og dele af kapitel 3 samt nogle af analyserne har været offentliggjort andre steder. Det giver *gentagelser* undervejs, som jeg undskylder, men på den anden side fastholder som nødvendige trin i tankegangen de pågældende steder. Man kan undlade at gennempløje "kap. 12 Stilkatalog", da det er tænkt til opslag under praktisering af metoden, der ser stil som forskel til anden stil og derfor bruger sammenligningen til det indledende stiludkast til bestemmelse af den pågældende teksts stil. Men alligevel: Læst i sin helhed har Stilkataloget en egen skønhed som en slags 'stilenes' antologi.

Tak til Velux-fonden og V. Gieses legat for støtte til bogen. Tak til Anna Vibeke Lindø for kommenterende læsning af manuskriptet. Tak til Jakob Krogsgaard Sørensen og forlaget for fin korrekturlæsning. Og tak til SDU-studerende på kandidatholdene om ”Litterær stil”, ”Bachtin” og ”Begyndelser”. Men ellers har jeg været forbavsende alene med projektet, som om ’stil’ allerede var dømt ude!

Jeg afsluttede manuskriptet marts 2014 og burde da have sat mig ind i Dorthe Jørgensens tidligere publikationer om æstetik. Hendes ’mere’-begreb ligger tæt op ad mit, har jeg *senere* indset ved at læse hendes opsamlende disputats fra februar 2014 *Den skønne tænkning* (Aarhus Universitetsforlag). Her kan man sætte sig ind i ’mere’s filosofiske perspektiver.

København, august 2014

Efterord

I Forordet til denne bog talte jeg om tre tråde i den, som her kort kan gentages som: 1. hvad er stil/ 2. stilanalyse/ 3. stil og fænomenologi? Mange vil sikkert se resultaterne på stilanalysens område som de vigtigste, så lad os starte med dem.

Hvad får man ud af at lave en stilanalyse, som foreslået af Melin og Lange i kapitel 1 og udvidet som spørgeramme til kapitel 6a gennem teoridelen af denne bog? Man får 'sikkerhed' i to retninger. Dels får man tegnet en horisont for hvilke tolkninger, der er mulige inden for tekstens ordverden – og dels får man, hvis man allerede har et tolkningsudkast til en tekst, afprøvet dets brugbarhed til at samle tekstens mange dele. Det lyder jo ikke umiddelbart af meget for det slid, det indebærer, og 'sikkerheden' er ganske rigtigt af den humanistiske slags dvs. kun en sandsynlighed. Men for alle der har været i tolkningsknibe over for en prosatekst er det alligevel meget afgørende at have en række igangsættende spørgsmål. Og i denne forbindelse rangerer spørgsmålet til tekstens stil særligt højt, fordi det spørger til en gennemgående enhed i teksten funderet i de anvendte ord og sætninger.

Der er selvfølgelig problemer med denne enhed i lange tekster, men eftersom selv lange tekster har en slutning og bevidstheden rummer dem i en samlende erindring (det æstetiske objekt), så lader det sig også gøre at komme med et enhedsudkast omend på et evt. højt abstraktionsniveau.

Hvis man så spørger om resultatet af hele teoriafsnittet med hensyn til stilanalysen, så er svaret, at det ligger i den udvidede spørgemodell i kapitel 6a. Der er snart gået 30 år siden Melin og Lange udkastede deres model (1985), og den mellemliggende udvikling i litteraturvidenskaben kan sagtens finjustere spørgsmålene i deres model, især i stilstrengene. Men den grundlæggende fremgangsmåde: – stiludkastene i forhold til et stilkatalog eller stilrepertoire i bevidstheden og disse udkasts afprøvning i teksten – er stadig metodens force i forhold til den klassiske stilistikens enkeltordsundersøgelser. Beskrivelsen af Melin og Langes idé i kapitel 1

viste metoden og dens gennemførlighed på Peter Seebergs tekst. Kapitel 2 satte selve det stilbegreb, som udkastene havde som deres enhedsforestilling, i historisk perspektiv, og kunne desuden berette om den miskredit, som stilbegrebet var kommet i efter 1960. Kapitel 3 fulgte op på denne miskredit ved at undersøge stilbegrebet i forhold til det sejrende, og mange gange erstattende, diskursbegreb. Men kapitlet bragte også en ny tillid til stils anvendelighed ved æstetiske tekster. Kapitel 4 om Bachtin blev benyttet til at fastslå den skjulte lydverdens betydning i den tilsyneladende tavse bogstavstekst, og kapitel 5 fortsatte dette 'lydspor' ved at introducere 'skydeskivemodellen' med stemmen inderst, fulgt i næste ring udad af tonen og yderst ude omfattende de to foregående: stilen. Endelig bragte første halvdel af kapitel 6 dels reservationer over for stilanalysen i forhold til fx stilens konstans over lange forløb, dels gavnlige formuleringer fra tidligere danske stilundersøgelser af litterære prosaværker. Anden halvdel af kapitel 6 med dets fænomenologiske overvejelser tillagde det selvrefleksive aspekt til spørgemodellen.

Men i al denne tale om modellen, skal selve stilkataloget i kapitel 12 ikke glemmes. Det er selve fundamentet under stilanalysen, for her findes ekspliciteret de stilarter, vi i stort omfang går ud fra i vores sammenligninger, der producerer stiludkastene på den foreliggende tekst.

Hvad angår analyserne i anden del af bogen, kunne konklusionen være, at metoden fungerer på de tekstudsnit, der udvælges til analyse, men at der stadig er uløste problemer: dels ved hævdelser af 'begyndelsen' af en længere tekst som et særligt signifikant sted, hvor stilen såvel som den deraf resulterende tolkning skulle ligge i kim – og dels ved hævdelser af stilen som gældende uden for de udvalgte eksempler. Men analyserne af de litterære værker viste sig netop, som hævdet ovenfor, at tegne værkernes verden op gennem stiltilgangen, der dermed giver dem en verifikationsbase for andre tolkningstilgange end stilen. Det lader sig altså gøre ud fra eksemplerne at hævde stilen som enheden i værket, selv om man må stole på evnen til at udvælge eksempler og de bevidsthedsakter denne evne nu grunder sig på?

Går vi derpå til den første tråd: Hvad er stil? – har der været foreslået flere definitioner og nogle ontologiske begreber undervejs som abstrakt genstand, eksistentiale eller absolut metafor. Men for det første er 'stil' en æstetisk bestemmelse, hvad der medfører, at den er noget inden for en ramme og kun gældende herindenfor. Dernæst er den en hævdelser

af en enhedsforbindelse mellem flere hinanden lignende elementer i en uens masse af diverse andre elementer. Denne æstetiske synsmåde ligner imidlertid bevidsthedens generelle evne til at reducere virkeligheden til anvendelige modeller, hvorfor stil kan blive en adgang til at forstå bevidsthedens måde at fungere på. Og her er det, at den tredje tråd i første dels teoretiske afsnit melder sig i og med fænomenologiens interesse for at beskrive bevidsthedens akter. Hvis Lobsien har ret i, at litteratur og fænomenologi ligner hinanden som henholdsvis udadgående og indadgående trin i bevidstheden, så er stilen altså det æstetiske element, der holder sammen på de udadgående tiltag i udfoldelsen af ord og billeder fra bevidstheden, medens fænomenologiens greb som reduktion og eidetisk variation styrer undersøgelsen på vejen ind. Stilen, som fremstået af valg mellem flere ords muligheder, står da som udadgående parallel til den eidetiske variations valg mellem flere muligheder i en indadgående bevægelse.

Men ved siden af disse ontologiske spekulationer er stil desuden et kunsthistorisk begreb med godt 500 år på bagen som gennemgået i kapitel 2. Det har gennem tiderne ført til, at man har *rubriceret* forskellige kunstværker under samlebetegnelser med ordet 'stil' indgående. Man har talt om romantisk stil, om ekspressionistisk stil og flere andre lignende. Helt nutidigt kan man om en gruppe tale om deres fælles stil fx Forfatterskolens stil og mene fællestrækkene i disse unge forfatteres værker. Dog er ingen af disse værker skabt med ønsket om at tilhøre denne rubricering, de er skabt med en anden enhed for øje som også kan kaldes stil, men af en anden slags end rubricerings-stilen, nemlig *værkstilen*. Fra diskussioner med mine studerende ved jeg, at man har vanskeligt ved at opfatte denne forskel mellem to slags stilbegreber, og det er da også denne forskel, der gør stil uhåndterlig. Det er imidlertid vigtigt at opretholde forskellen. Vi har brug for den rubricerende stilbetegnelse til historiske overblik og til samtaler om kunst overhovedet, men vi har også brug for værkstilen til det enkelte værks tolkning. Peter Seebergs tekst i kapitel 1 er i 'modernistisk stil' (set rubricerende), medens den som værkstil er 'det nedadstemte udtryk for det ophøjede'.

Jeg håber, jeg med denne bog har givet værktøjer til at bestemme værkstilen i litterær prosa (og sikkert også i lyrik- og drama), for i stilen er overordnet set værket enhed, selv når tematikken stritter, bryder eller ikke får elementerne til at mødes. Mange fortolkninger vil gerne nå

frem til en meningsmæssig enhed, til én fortolkning af et værk, skønt formuleringen af en sådan er vanskelig at få til at dække alle tekstens dimensioner. Med stilens lidt bredere udsagn (herunder stemme og tone) tegnes horisonten for de mulige udsagn om værket. En større horisont, men stadig et 'enhedsområde', der er grundet i værkets håndværksmæssige udgangspunkt, at det er skabt af et nedtegnende menneske med en intention. Og som sådan er stil det nærmeste, vi når åndens tilsynekomst inden for kunst, vores møde med 'mere'.

Tilbage er kun at sige: Prøv modellen af og se, hvordan stilanalysen er en fordybelse i ordenes fremadløbende flod.